

**Szociológia és Kommunikációtudomány
Doktori Iskola**

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Lips Adrián

**NŐI SORSOKBA FORDULT TÖRTÉNELEM
KÖZÉP-KELET-EURÓPAI, NŐI
IDENTITÁSKONSTRUKCIÓK ÉS -
DEKONSTRUKCIÓK SZELECZKY ZITA ÉS
KARÁDY KATALIN FILMJEIBEN, SZÍNHÁZI
SAJTÓMEGJELENÉSEIBEN 1936-TÓL 1944-IG ÉS
MAGÁNLEVELEZÉSEIBEN 1945-TÓL 1951-IG
című Ph.D értekezéséhez**

Témavezető:

Prof. Dr. Sepsi Enikő
intézetvezető, egyetemi tanár (KRE BTK)

Budapest, 2022

**Szociológia és Kommunikációtudomány Doktori
Iskola**

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Lips Adrián

**NŐI SORSOKBA FORDULT TÖRTÉNELEM
KÖZÉP-KELET-EURÓPAI, NŐI
IDENTITÁSKONSTRUKCIÓK ÉS -
DEKONSTRUKCIÓK SZELECZKY ZITA ÉS
KARÁDY KATALIN FILMJEIBEN, SZÍNHÁZI
SAJTÓMEGJELÉNÉSEIBEN 1936-TÓL 1944-IG ÉS
MAGÁNLEVELEZÉSEIBEN 1945-TÓL 1951-IG**
című Ph.D értekezéséhez

Témavezető:

Prof. Dr. Sepsi Enikő
intézetvezető, egyetemi tanár (KRE BTK)

Budapest, 2022
@ Lips Adrián

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék.....	3
I. Kutatási előzmények és a téma indoklása.....	4
II. A felhasznált módszerek.....	8
III. Az értekezés eredményei.....	11
IV. A szerző publikációi.....	19

I. Kutatási előzmények és a téma indoklása

„A történész, ha nem másként, legalábbis a képzelet és a rokonszenv által kelti új életre azokat az értékeléseket, amelyek továbbra is mély emberségünkhöz tartoznak. Ez emlékezteti a történettudományt arra, hogy adósa a múlt embereinek. Bizonyos körülmények között, különösen amikor a történész a borzalmak és az áldozatok történetének határesetével szembesül, ez az adósság átváltozik a nem felejtés kötelességévé.”¹

A kutatómunka címadásával kommunikatíván és kulturális módon reflektálok Losonczy Ágnes *Sorsba fordult történelem*² című írására. Losonczy az egyéni és kollektív traumákat vizsgálta, amelyek mentén szimbolikusan és valóságosan is felmerült az „elvágtott gyökerek” kérdésköre. Kutatása során emellett jól érzékeltette a különböző egyéni- és kollektív traumák transzgenerációs tettenérhetőségét. A *Női sorsokba fordult történelem* című vizsgálata a vizsgálati korszak (1936-tól 1951-ig) egyéni és kollektív traumatizáltságának, illetve a különböző női identitáskonstruáló és -dekonstruáló diskurzusoknak a felismerésére, objektív szempontrendszeren keresztül történő megvizsgálására irányítja a disszertációkutatás általános, majd – Szelezcky Zita és Karády Katalin női sorsáról lévén szó – specifikus fókuszát.

A korábbi kutatásokban a színésznők női identitáskonstrukciós és -dekonstrukciós folyamatainak egy-egy kiemelt szegmensét vizsgálták. Szelezcky Zita

¹ Ricœur, Paul (1999): *Az én és az elbeszélte azonosság* In: Ricœur, Paul (1999): *Válogatott irodalomelméleti tanulmányok*. Osiris Kiadó, Budapest: 406–408.

² Losonczy, Ágnes (2005): *Sorsba fordult történelem*. Holnap Kiadó, Budapest.

esetében Jávor Zoltán és Péter Zsolt (2012³ és 2020⁴) és Pusztaszeri László (2011)⁵, Karády Katalin esetében pedig Bakó Endre (2019)⁶, Balogh Gyöngyi, Gyürey Vera és Honffy Pál (2004)⁷, Balogh Gyöngyi és Király Jenő (2000)⁸, Bíró Gyula (1980)⁹, David S. Frey (2014)¹⁰, Gajdó Tamás és Magyar Nóra (2003)¹¹, Gajdó Tamás, Magyar Nóra és Péter Zsolt (2016)¹², Hámori Tibor (2004)¹³, Király Jenő (1983¹⁴, 1989¹⁵, 1993¹⁶ és 2010¹⁷),

³ Jávor, Zoltán–Péter, Zsolt szerk. (2012): *Hit és magyarság. Szeleczky Zita élete és művészete*. Délvidék Ház Kiadó, Szeged.

⁴ Jávor, Zoltán–Péter, Zsolt szerk. (2020): *Szeleczky Zita élete és művészete*. Petőfi Irodalmi Múzeum–Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet, Budapest.

⁵ Pusztaszeri, László (2011): *Szép magyar élet. Szeleczky Zita pályaképe*. Kairosz Kiadó, Budapest.

⁶ Bakó, Endre (2019): *Karády-láz Debrecenben*. META-95 Bt., Debrecen.

⁷ Balogh, Gyöngyi–Gyürey, Vera–Honffy, Pál (2004): *A magyar játékfilm története a kezdetektől 1990-ig*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest.

⁸ Balogh Gyöngyi–Király Jenő (2000): „Csak egy nap a világ...” *A magyar film műfaj- és stílustörténete*. Magyar Filmintézet, Budapest.

⁹ Bíró, Gyula (1980): *A Halálos tavasz hatásvizsgálata*. Magyar Nemzeti Digitális Archívum és Filmintézet. Kézirat, Budapest.

¹⁰ Frey, David S. (2014): *Mata Hari or the Body of the Nation? Interpretations of Katalin Karády*. Hungarian Studies Review, Volume XLI., Nos. 1-2.: 89–106.

¹¹ Gajdó, Tamás–Magyar, Nóra (2003): *A sokkarátos hangú vamp* In: Gajdó, Tamás szerk. (2003): *Dívák, pirkadonnák, színésznők. Az Ernst Múzeum kiállításának katalógusa*. Ernst Múzeum, Budapest: 83–105.

¹² Gajdó, Tamás–Magyar, Nóra–Péter, Zsolt szerk. (2016): *Ne kérdezd, ki voltam – Karády Katalin, a diva emlékére*. Szépművészeti Könyvek Kiadó–Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet, Budapest.

¹³ Hámori Tibor (2004): *A Claire Kenneth-sztori/Karády Katalin utolsó évei*. H-DR. H-Bt. Budapest.

¹⁴ Király, Jenő (1983): *A tömegművészet a társadalmi kommunikációban* In *Kultúra és közösség*, 10. évf., 5. sz.: 91–108.

¹⁵ Király, Jenő (1989): *Karády mítosza és mágiája*. Háttér Lap- és Könyvkiadó, Budapest.

¹⁶ Király, Jenő (1993): *Frivol műzsa I-II. kötet. A tömegfilm sajátos alkotásmódja és a tömegkultúra esztétikája*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

¹⁷ Király, Jenő (2010): *A film szimbolikája. I. kötet. A film szimbolikája. A filmkultúra filozófiája és a filmalkotás szemiotikai esztétikája*. Kaposvári Egyetem Művészeti Kar Mozgóképkultúra Tanszék–Magyar Televízió Zrt., Kaposvár–Budapest.

Kristóf Károly (1987)¹⁸, Kelecsényi László (1983¹⁹, 2010²⁰ és 2020²¹), Kozák Péter (2019)²², Máthé Áron (2017)²³, Nemeskürty István (1983)²⁴, Pusztaszeri László (2002²⁵ és 2008²⁶), Varga Zsuzsanna (2017)²⁷ és Vörös Károly (1980)²⁸, általánosabb (és politikai) perspektívában pedig David S. Frey (2017)²⁹ és Gergely Gábor (2017)³⁰ végeztek releváns kutatásokat. Lakatos Gabriella (2013³¹ és 2014³²), Stóhr Lóránt (2013)³³ és

¹⁸ Kristóf, Károly szerk. (1987): *A Halálos tavasztól a Gestapo fogságig*. Magyar Újságírók Országos Szövetsége, Budapest.

¹⁹ Kelecsényi, László (1983): *Karády Katalin*. Műsák Közművelődési Kiadó, Budapest.

²⁰ Kelecsényi, László (2010): *Karády 100*. Noran Libro Kiadó, Budapest.

²¹ Kelecsényi, László (2020): *Veled szeretnék boldog lenni. 110 éve született Karády Katalin*. Joshua Könyvek, Budapest.

²² Kozák, Péter (2019): *Karády Katalin* In: Kozák, Péter (2019): *Földiekkel játszó. Művésznők és műsák*. Kossuth Kiadó, Budapest: 196–205.

²³ Máthé, Áron szerk. (2017): Székely András. *Veszélyes viszonyok. Visszaemlékezések Karády Katalinra, Ujászky Istvánra, a második világháborúra és a szovjet hadifogság éveire*. Nemzeti Emlékezet Bizottsága, Budapest.

²⁴ Nemeskürty, István (1983): *A képpé varázsolt idő. A magyar film története és helye az egyetemes kultúrában, párhuzamos kitekintéssel a világ filmművészetére*. Magvető Könyvkiadó, Budapest.

²⁵ Pusztaszeri, László (2002): *Álltam a hídon. Karády Katalinról*. Nap Kiadó Bt., Budapest.

²⁶ Pusztaszeri, László (2008): *Karády és Ujászky – Párhuzamos életrajz történelmi háttérrel*. Kairosz Kiadó, Budapest.

²⁷ Varga, Zsuzsanna (2017): *Starlets and Heart-throbs: Hungarian Cinema in the Interwar Period* In: Ostrowska, Dorota–Pitassio, Francesco–Varga, Zsuzsanna ed. (2017): *Popular Cinemas in East Central Europe: Film Cultures and Histories*. I. B. Tauris, London–New York: 47–64.

²⁸ Vörös, Károly (1980): *A Karády-jelenség* In: *História*, 1980/1.: 18–19.

²⁹ Frey, David S. (2017): *Jews, Nazis and the Cinema of Hungary. The Tragedy of Success, 1929-44*. I. B. Tauris, London–New York.

³⁰ Gergely, Gábor (2017): *Hungarian Film 1929-1947: National Identity, Anti-Semitism and Popular Cinema*. Amsterdam University Press, Amsterdam.

³¹ Lakatos, Gabriella (2013): *A magyar félbűnfilm. Bűnügyi műfajok 1931 és 1944 között* In: *Metropolis*, 2013/2.: 46–66.

³² Lakatos, Gabriella (2014): „*Én olyan rettenetesen gyűlölöm, ahogy még nem szerettem senkit*”. *A magyar screwball comedy 1931 és 1944 között* In: *Metropolis*, 2014/3.: 24–40.

³³ Stóhr, Lóránt (2013): *Keserű könnyek. A melldráma a modernitáson túl*. Pompeji Kiadó, Szeged.

Vajdovich Györgyi (2013a³⁴, 2013b³⁵, 2014³⁶ és 2016)³⁷ a közép-kelet-európai, magyar filmek műfajbéli jellegzetességeit ismertették. A közép-kelet-európai, magyar sztárrendszer működésével és a sztárfigurák – elsősorban a női identitáskonstrukciók és -dekonstrukciók – tudatos megkonstruálásával eddig nem foglalkozott a szakirodalom.

Esettanulmányaimban arra voltam kíváncsi, hogy milyen diskurzusok és női identitáskonstrukciós és -dekonstrukciós folyamatok azonosíthatók Szeleczky Zita és Karády Katalin közép-kelet-európai, magyar filmjeiben, színházi sajtómegjelenéseiben 1936-tól 1944-ig (a *Színházi életben*, a *Délibábban* és a *Film Színház Irodalomban*) és az 1945-től 1951-ig datált magánlevelezéseikben.

³⁴ Vajdovich, Györgyi (2013a): *A magyar film 1939 és 1945 között* In: Metropolis, 2013/2.: 7–10.

³⁵ Vajdovich, Györgyi (2013b): *Ideológiai üzenet az 1939-1944 közötti magyar filmekben. A magyar „népi film”* In: Metropolis, 2013/2.: 64–76.

³⁶ Vajdovich Györgyi (2014): *Vígjátékváltozatok az 1931-1944 közötti magyar filmekben* In: Metropolis, 2014/3.: 8–22.

³⁷ Vajdovich, Györgyi (2016): *Szende titkárnők, kacér milliomoslányok. Az 1931-1944 közötti magyar vígjátékok nőképe* In: Metropolis, 2016/4.: 8–22.

II. A felhasznált módszerek

„[...] amennyiben a vizsgálat középpontjában a hatalom és az egyenlőtlenség áll, akkor eltérően a diskurzuselmélet más területeitől vagy megközelítéseitől, a CDA elsősorban nem egy diszciplínához, paradigmához, iskolához vagy diskurzuselmélethez kíván eredményeivel hozzájárulni. Ilyenkor a kutatókat elsősorban a társadalmi kérdések foglalkoztatják, illetve ösztönzik, és azokat szeretné jobban megérteni a diskurzuselmélet segítségével.”³⁸

„[...] a nőiesség konzervatív és feminista jelentéseinek összeütközése, a nőiesség »valódi jelentésének« meghatározása a médiumokban zajlott.”³⁹

A disszertációkutatás módszertana – a kritikai diskurzuselmélet – segítségével a vizsgálat tárgyául választott diskurzusok Foucault által is megfogalmazott, kutatói szemszögből továbbgondoltan interaktív szövevényességét tanulmányoztam. A kritikai diskurzuselmélet révén, Foucault nyomán a legfontosabb kitérőt kutatói céloknak minősültek: kimutatni 1. a diskurzusok kialakulásának mikéntjeit, tehát azt, hogy milyen szükségletek kielégítése céljából alakultak ki; 2. hogy miképp módosultak, tolódtak el; és 3. hogy milyen kényszert alkalmaztak, és milyen mértékben tévesztettek célt.⁴⁰ Jelen disszertációkutatásban tehát arra törekedtem, hogy felfedjem a „végzet asszonya” és a „nemzet kishúga” diskurzusok 1930-as évek második felétől datálható kialakulásának szövevényes mikéntjeit, céljait,

³⁸ Van Dijk, T. A. (2000): *A kritikai diskurzuselmélet elvei* In: Szabó Márton–Kiss Balázs– Boda Zsolt szerk. (2000): *Szövegváltozatok a politikára. Nyelv, szimbólum, retorika, diskurzus*. Budapest, Tankönyvkiadó–Universitas: 445.

³⁹ Sipos, Balázs (2014): *Modern amerikai lány, új nő és magyar asszony a Horthy-korban* In: *Századok*, 2014/1.: 10.

⁴⁰ Foucault, Michel (1998): *A fantasztikus könyvtár*. Pallas Stúdió–Attraktor Könyvkiadó Kft., Budapest: 68.

módosulásait, eltolódásait, továbbá igyekeztem felhívni a figyelmet azok kezdeti és végső céltevéseire is. Mindemellett nem volt céлом a kizárólagos jelentéstulajdonítás, az eredményképpen kapott diskurzusszösszesítések és azok magyarázatai további diszkussziók és kutatások alapjául szolgálhatnak.

A disszertációkutatás tárgyául választott női identitáskonstrukciók és -dekonstrukciók álláspontom szerint a „végzet asszonya” és a „nemzet kishúga” diskurzusokban érhetőek tetten, a vizsgálat további célja az volt, hogy a konstrukciós és dekonstrukciós folyamatokat (a filmek, a színházi sajtótermékek és a magánlevelezések alapján) feltérképezem.

Az esettanulmányok vizsgálati időszakainak meghatározásában az alábbi szempontokat vettem figyelembe:

Esettanulmány I.: Női identitáskonstrukció a Szeleczy- és Karády-filmekben 1936-tól 1948-ig. A vizsgált időszakban forgatták Szeleczy és Karády közép-kelet-európai, magyar sztárrendszerben készült filmjeit. Szeleczy esetében a *Pusztai szél* (1937), a *Nehéz apának lenni* (1938) és a *Beszállásolás* (1938) című filmek a háború során elvesztek, így nem kerültek a mintába. A *Magyar kívánsághangverseny 1.* (1943) és *Magyar kívánsághangverseny 2.* (1944) előadások felvételeit tartalmazzák, ezért álláspontom szerint nem tekinthetők történetet, cselekményszálakat, diskurzusokat, női identitáskonstrukciós folyamatokat ábrázoló elemzési alapoknak. A *Vivir un instante/Egy pillanatig élni* pedig egy 1950-ben forgatott, 1951-ben bemutatott argentin filmalkotás, ezért nem tartozik a közép-kelet-európai, magyar sztárrendszerben készült produktumok

csoportjába. Karády esetében a szereplésével elkészült 24 játékfilm megfelel az előzőekben ismertetett feltételeknek, így az alkotások kivétel nélkül be lettek sorolva az elemzési mintába.

Esettanulmány II.: Női identitáskonstrukció és -dekonstrukció a magyar színházi sajtóban 1936-tól 1944-ig. Szelezcky és Karády közép-kelet-európai, magyar színházi sajtómegjelenéseit a *Színházi élet*, a *Délibáb* és *Film Színház Irodalom* című sajtótermékekben vizsgáltam. Arra voltam kíváncsi, hogy milyen diskurzusok, női identitáskonstrukciós és -dekonstrukciós folyamatok azonosíthatók az általam besorolt 721-es elemszámú mintában.

Esettanulmány III.: Identitáskonstrukció és -dekonstrukció a magánlevelezésekben 1945-től 1951-ig. Szelezcky és Karády 1945-től 1951-ig tartó magánlevelezésében a diskurzusok, női identitáskonstrukciós és -dekonstrukciós folyamatok szempontjából kategorizáltam be a relevánsnak ítélt írásokat. Az 1945-től 1951-ig datált dokumentumokat Szelezcky esetében saját kezűleg digitalizáltam és gépeltem (az 1945-től 1948-ig tartó időszakot az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézetben, az 1949-től 1951-ig tartót pedig a Károli Gáspár Református Egyetemen). A nehezen olvasható részeket Mátravölgyi Dorottyaival és Sztruhár Bettinával is egyeztettem. Az olasz és spanyol nyelvű szövegek fordításában Bendik Márta volt segítségemre. Karády esetében a korszakból származó dokumentumokat az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézetben, kutatói engedéllyel saját kezűleg digitalizáltam és gépeltem.

III. Az értekezés eredményei

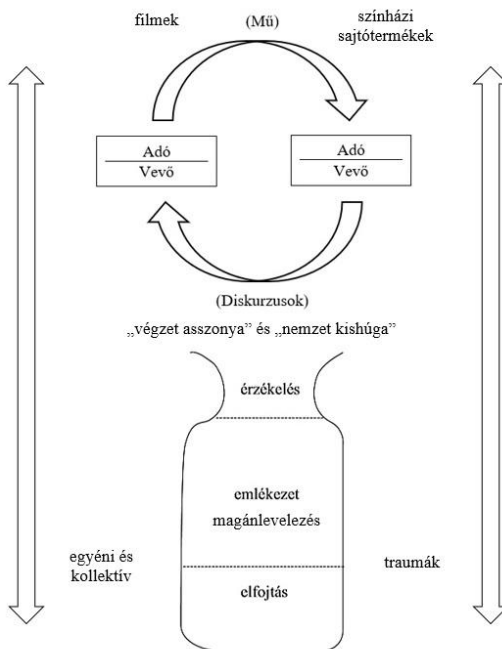
- I. A Király Jenő-féle modellek (Király, 1983⁴¹ és 2010⁴²) összekapcsolt, verbálisan kiegészített változata, amely újabb kutatások kiindulópontjául szolgálhat (Lips, 2021⁴³). Az ábra szerinti érzékelés szinthez a filmeket és a színházi sajtótermékeket, valamint a „végzet asszonya” és a „nemzet kishúga” diskurzusokat, illetve az azokba tartozó női identitáskonstrukciókat sorolhatjuk. A tartalom fogyasztójáról feltételezzük – ahogyan Király Jenő is tette –, hogy aktív résztvevője és cselekvője a befogadói folyamatnak. Az érzékelés szintjéről érkező hatások aktiválhatnak különböző témákat és területeket az emlékezet és az elfojtás szintjéről. Szeleczy és Karády esetében az emlékezet és az elfojtás szintje a magánlevelezésekben nyilvánult meg. Egy-egy háborús mikromozzanatra felhívták a figyelmet a színházi sajtótermékekben is, a vizsgált, megjelent írások objektivitása azonban több ponton is megkérdőjelezhető volt. A létrehozói szándék mentén megalkotott

⁴¹ Király, Jenő (1983): *A tömegművészet a társadalmi kommunikációban* In Kultúra és közösség, 10. évf., 5. sz.: 91–108.

⁴² Király, Jenő (2010): *A film szimbolikája. I. kötet. A film szimbolikája. A filmkultúra filozófiája és a filmalkotás szemiotikai esztétikája*. Kaposvári Egyetem Művészeti Kar Mozgóképkultúra Tanszék–Magyar Televízió Zrt., Kaposvár–Budapest.

⁴³ Lips, Adrián (2021): *Női sorsokba fordult történelem. Közép-kelet-európai, női identitáskonstrukciók és -dekonstrukciók Szeleczy Zita és Karády Katalin filmjeiben, színházi sajtómegjelenéseiben 1936-tól 1944-ig és magánlevelezéseiben 1945-től 1951-ig*. Doktori értekezés. Budapesti Corvinus Egyetem. Szociológia és Kommunikációtudomány Doktori Iskola, Budapest.

diskurzusok az aktív fogyasztói magatartás révén megtöltődhetnek új tartalmakkal, átalakulhatnak, céljukat veszthetik, eltolódhatnak. Álláspontom szerint ugyanez történt az 1940-es évek közepén Szelezcky Zita és Karády Katalin esetében is. Sorstöréseik olyan példákka váltak, amelyek napjainkig viszonyítási pontnak tekinthetők a második világháború okozta (transzgenerációs) traumák feldolgozását illetően. A feldolgozás módjainak feltérképezéséhez, mélyebb megértéséhez a témában további vizsgálatokra van szükség:

- II. Az 1930-as, 1940-es években a közép-kelet-európai, így a magyar sztárrendszer is a hollywoodi minta alapján jött létre.
- III. A közép-kelet-európai, így a magyar filmsztárok identitáskonstrukcióinak és -dekonstrukciónak megalkotói figyelembe vették az adott ország kultúraspecifikus tényezőit és azok reformálhatóságát, mint például a különböző kulturális- és nemzeti identitások, férfi- és nőszerepek, első- és második világháborús kollektív traumák reprezentációs lehetőségeit is.
- IV. Álláspontom szerint a *Doppelgänger-effektust* ábrázolási módszerként alkalmazták az 1930-as, 1940-es években a hollywoodi sztárok identitáskonstrukcióinak és -dekonstrukcióinak létrehozására, valamint ezt a mintát – a Greta Garbo és Marlene Dietrich esetében sikerre vitt, úgynevezett hollywoodi mintát – követték Egyed Zoltán és a filmkészítők is a Szelezky-jelenség és a Karády-jelenség filmalkotásokon és a nyomtatott sajtón keresztül történő (alkotóművészi) deklarálásában is.
- V. A disszertációkutatásban a *Doppelgänger-effektus* használatát identitáskonstrukciós metódusként értelmeztem, amelynek folyamán a létrehozók (az újságírók és a rendezők) és a megformálók (jelen esetben a színésznők) egy kettős, részben disszociatív (elkülönülő) és közös elemekkel (ismérvekkkel és

tulajdonságokkal) feltöltött női identitáskonstrukciót hoztak létre és tartottak fent. Ezeket az identitáskonstrukciókat a disszertációkutatásban alakítható, formálható, tehát fluid szerkezeteknek tekintem, amelyek alakíthatóságára és azzal kapcsolatos törekvésekre a korabeli filmek, nyomtatott sajtótermékek és a dekonstrukciós időszakot követő magánlevelezések elemzésének eredménye szolgál releváns bizonyítékkal.

VI. A „végzet asszonya” és a „nemzet kishúga” diskurzusokat létrehozói szándék és megformáló szándékoltság révén – tudatosan – hozták létre. A közép-kelet-európai, magyar filmekben történő, tudatos diskurzus- és identitáskonstrukció ábrázolásával – ahogyan Vajdovich Györgyi is kiemelte az értekezéstervezet bírálatában – eddig nem foglalkozott a szakirodalom. A vizsgálatban szereplő, Szelezcky Zita és Karády Katalin szereplésével elkészült nagyjátékfilmeket ilyen mértékű részletességgel eddig még nem elemezték, továbbá nem került sor párhuzamos összevetésükre sem.

VII. Nemzetközi szinten, például David S. Frey (Frey, 2014⁴⁴ és 2017⁴⁵), Gergely Gábor (Gergely, 2017)⁴⁶ vagy Varga Zsuzsanna

⁴⁴ Frey, David S. (2014): *Mata Hari or the Body of the Nation? Interpretations of Katalin Karády*. Hungarian Studies Review, Volume XLI., Nos. 1-2.: 89–106.

⁴⁵ Frey, David S. (2017): *Jews, Nazis and the Cinema of Hungary. The Tragedy of Success, 1929-44*. I. B. Tauris, London–New York.

⁴⁶ Gergely, Gábor (2017): *Hungarian Film 1929-1947: National Identity, Anti-Semitism and Popular Cinema*. Amsterdam University Press, Amsterdam.

(Varga, 2017)⁴⁷ releváns munkáiban a „populáris” vagy „népszerű” filmek – érdekesebb az általuk előbbiekkal párhuzamosan használt közép-kelet-európai jelzőt alkalmazni – érintőleges mozzanatait vagy a nemzeti identitáskonstrukció és a politika (elsősorban az adott korszakot érintő, háborús traumákat elfedő vagy felerősítő politika) kapcsolatát vizsgálták. Az 1930-as, 1940-es években ábrázolt diskurzusokat és identitáskonstrukciókat – különösen Magyarországon – befolyásolta a Horthy-korszak identitáspolitikája és a cenzúra is. Azonban ez a befolyás nem minden esetben érvényesült a kívánt mértékben. Erre az egyik legfőbb bizonyíték a Karády Katalin főszereplésével elkészült *Halálos tavasz* (Kalmár László, 1939) vetítésének engedélyezése és óriási, máig ható sikere.

VIII. A Szeleczy- és Karády-filmeket összevetve fontos eredménynek számít, hogy Szeleczy esetében 4 filmalkotás a „korai végzet asszonya”, 6 a „végzet asszonya”, 4 a „nemzet kishúga”, 2 pedig a „végzet asszonya” és a „nemzet kishúga” diskurzusokba sorolható. Szeleczy által 10 filmben került ábrázolásra traumatizált nőiség, 3-ban *Doppelgänger-effektus*, 1-ben „*drab*”-jelenség, 8-ban pedig az ábrázolt női identitáskonstrukció számára

⁴⁷ Varga, Zsuzsanna (2017): *Starlets and Heart-throbs: Hungarian Cinema in the Interwar Period* In: Ostrowska, Dorota–Pitassio, Francesco–Varga, Zsuzsanna ed. (2017): *Popular Cinemas in East Central Europe: Film Cultures and Histories*. I. B. Tauris, London–New York: 47–64.

fontosak az apaképek. Karády esetében 0 filmalkotás a „korai végzet asszonya”, 11 a „végzet asszonya”, 1 a „nemzet kishúga” diskurzusközlésbe sorolható. Karády által 23 filmbe került ábrázolásra traumatizált nőiség, 6-ban *Doppelgänger-effektus*, 2-ben pedig az ábrázolt női identitáskonstrukció számára fontosak az apaképek.

IX. A vizsgált 721 színházi sajtómegjelenések – *Színházi élet, Délibáb, Film Színház Irodalom* – elemzésével szignifikánsan (társakódoló: Nagy Júlia) kimutattam, hogy a Szelezky Zita kapcsán írt cikkek inkább a „nemzet kishúga”, a Karády Katalin kapcsán írtak pedig inkább a „végzet asszonya” diskurzusközlésbe sorolhatók. A „végzet asszonya” és a „nemzet kishúga” diskurzusközlésbe besorolt Szelezky- és Karády- említéseket tekintve főként a divatról és a meghurcoltatások színházi, filmes vonatkozásairól szerezhettünk információt. Ezzel kapcsolatban elmondható, hogy a nyomtatott sajtóban megjelent írások az 1930-as, 1940-es években nem minden esetben a valóságról, mint inkább a közép-kelet-európai, magyar sztárrendszer hollywoodi minta alapján történő folyamatos konstrukciójáról (Szelezky és Karády esetében női identitáskonstrukciójáról) szóltak.

X. Az 1945-től 1951-ig tartó időszakból származó magánlevelezésekből egyértelműen kiderült, hogy Szelezky Zita és Karády Katalin tisztában voltak a „nemzet kishúga” és a

„végzet asszonya” diskurzusokkal, ismerték jelentésüket és a diskurzusokba tartozó, ábrázolható női identitáskonstrukciókat.

- XI. A három esettanulmány és eredményei segítségül szolgálhatnak arra vonatkozóan, hogy a jelenleg másodlagos politikai értelmezésektől mentes elemzéseket egy elsődleges, párhuzamos vizsgálattal egészítsem ki. A jövőben, a filmek kapcsán élesen el kell különíteni a létrehozói szándék (ide tartoznak a filmkészítők, az identitáspolitiká, a cenzúra) és a megformálói szándékoltság (ide tartoznak a diskurzusba tartozó identitáskonstrukciókat ábrázoló színészek és színésznők) lehetséges politikai olvasatait.

Jelen disszertációkutatásban novumnak tekinthető:

- I. A Szelezcky Zita és Karády Katalin szereplésével készült filmek részletes elemzése és összevetése;
- II. A filmek tudatos identitáskonstruáló szerepének megállapítása;
- III. Greta Garbo, Marlene Dietrich, Szelezcky Zita és Karády Katalin női identitáskonstrukcióinak párhuzamba állítása;
- IV. A Garbo, Dietrich, Szelezcky és Karády főszereplésével elkészült emblematisus játékfilmek különböző korszakokonkénti, táblázatos elemzése, amely a vizsgálat fókuszán – az 1930-as, 1940-es évek – kívüli időszakokban – az 1970-es évek, 1980-as évek és az 1990-es évektől

napjainkig – tetten érhető, különböző olvasatokat is tartalmazza;

- V. A dalbetétek identitáskonstruáló hatásának kifejtése és azok szövegeinek filmhű ismertetése;
- VI. A választott színházi sajtótermékek – a *Színházi élet*, a *Délibáb* és a *Film Színház Irodalom* – összefüggő, társ kódolóval is ellenőrzött tudományos vizsgálata;
- VII. A *Délibáb* című színházi sajtótermék releváns számainak digitalizációja (a kutatás megkezdésekor ezek nem voltak elérhetőek);
- VIII. Az eddig feldolgozatlan, a vizsgálat szempontjából releváns Szelezky- és Karády-levelezés digitalizációja, bemutatása és elemzése;
- IX. És a Szelezky Zita és Karády Katalin szereplésével elkészült filmek főszereplői dalbetéteinek táblázatos bemutatása a dalok címével, a dalszövegírók és a zeneszerzők nevével, filmes előfordulásuk számának jelölésével.

IV. A szerző publikációi

Lips, Adrián (2016a): *Voyeurizmus* In: Horányi Özséb szerk. (2016): *Kommunikációtudományi Nyitott Enciklopédia*, Szócikk.

Lips, Adrián (2016b): *Az emblematikus Karády-film: A Halálos tavasz lehetséges olvasatai egykor és ma* In: András, Hanga szerk. (2016): *Kommunikációs terek 2016*. DOSZ–T3 Kiadó, Budapest–Sepsiszentgyörgy: 84–94.

Lips, Adrián (2017a): *Doppelgänger* In: Horányi Özséb szerk. (2016): *Kommunikációtudományi Nyitott Enciklopédia*, Szócikk.

Lips, Adrián (2017b): *A Halálos tavasz lehetséges olvasatai egykor és ma*. Előadás: MTVA – M5 oktatási-kulturális tévécsatorna – Mindenki Akadémiája 8. Rendező: Vikárius Árpád.

Lips, Adrián (2017c): *Gesamtkunstwerk* In: Horányi Özséb szerk. (2016): *Kommunikációtudományi Nyitott Enciklopédia*. Szócikk.

Lips, Adrián (2018a): *Katalin Karády et le Printemps Mortel, intrrprétations...* In: Kalla, Stéphane szerk. (2018): *D'une caméra se jouaient les absents: étude interdisciplinaire du 7e art*. Jacques André, Lyon: 63–75.

Lips, Adrián (2018b): *A film és a kollektív emlékezet kapcsolata Murai András nyomán* In: András, Hanga–Lips, Adrián szerk. (2018): *Kommunikációs terek 2018*. DOSZ–T3 Kiadó, Budapest–Sepsiszentgyörgy: 169–174.

Lips, Adrián (2018c): *Ne kérdezd, ki voltam: A sorsomat én akartam. A Gajdó Tamás–Magyar Nóra–Péter Zsolt szerkesztette Ne kérdezd, ki voltam – Karády Katalin, a diva emlékére című kötetről* In: *Médiakutató*, 2018/3.: 155–158.

Lips, Adrián (2019a): *Hollywood „bezöldül”? Az ökokritika és a közönségfilm kapcsolata* In: *Médiakutató*, 2019/2.: 109–111.

Lips, Adrián (2019b): *A közép- és kelet-európai népszerű film története. A Dorota Ostrowska–Francesco Pitassio–Varga Zsuzsanna szerkesztette Popular Cinemas in East Central Europe: Film Cultures and Histories című kötetről* In: *Médiakutató*, 2019/3.: 73–75.

Lips, Adrián–Mátravölgyi Dorottya–Sepsi Enikő–Sztruhár Bettina szerk. (2020): *Szelezky Zita életútja és válogatott magánlevelezése*. Károli Gáspár Református Egyetem–L'Harmattan Kiadó, Károli Könyvek, Budapest.

Lips, Adrián (2021a): *Az egyetemi hallgatói én COVID-19 pandémia idején. A művészetterápiás önismereti csoportmódszer egyetemi kurzus keretében megvalósítható elemei* In: *Scholia Iuvenum Humaniora*, 2021/1.: 50–57.

Lips, Adrián (2021b): *Verbal and Non-verbal Communication in Art Therapy Workshops* In: *Orpheus Noster*, 2021/3.: 81–96.

Lips, Adrián (2021c): *A trianoni trauma alkotóművészi reprezentációja a Karády-jelenségben* In: *Jogtörténeti Szemle*, 2021/4.: 35–42.

Lips, Adrián (2021d): *A betiltott és az elbeszélhetetlen – Karády-nosztalgia az 1970-es, 1980-as években* In: *Betekintő*, 2021/4.: 49–73.

Lips, Adrián (2021e): *A Doppelgänger-effektus identitáskonstruáló szerepe a Karády-jelenségben* In: Boros, Gábor–Hóvári, János–Jakubovits, Edit–Péti, Miklós–Sepsi, Enikő–Szabó-Bartha, Anett szerk. (2021): *Non est volentis: A Benda Kálmán Szakkollégium legjobb hallgatói munkái (2017-2021)*. Károli Gáspár Református Egyetem–L'Harmattan Kiadó, Károli Könyvek, Budapest: 193–203.